

ПРАВО НА ШЛЮБ І СВОБОДА НЕ ВСТУПАТИ У ШЛЮБ: ПРАВОВИЙ ЗМІСТ, ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ТА МЕЖІ АВТОНОМІЇ ОСОБИСТОСТІ

Середницька І. А., Журавель А. В.

Стаття присвячена комплексному аналізу права на шлюб і свободи не вступати у шлюб крізь призму правових гарантій, психологічних чинників та меж автономії особистості. Розкрито конституційно-правовий зміст права на шлюб як елемента приватної автономії та досліджено його співвідношення з правом на повагу до приватного і сімейного життя, гарантованим міжнародними стандартами. Значну увагу приділено негативному аспекту цього права – свободі не вступати у шлюб, що охоплює можливість обирати альтернативні моделі особистого та сімейного життя.

У статті проаналізовано роль психологічних детермінант у прийнятті рішень щодо укладення або відмови від укладення шлюбу: рівень особистісної автономії, вплив сімейних сценаріїв, соціальних очікувань, культурних норм, економічних чинників та воєнного контексту. Показано, що психологічний тиск – як прихований, так і явний – може істотно впливати на добровільність шлюбного вибору, що потребує належного правового реагування.

Окремо розглянуто межі державного втручання у сферу шлюбних відносин. На підставі практики ЄСПЛ визначено критерії допустимості такого втручання та підкреслено необхідність забезпечення пропорційності, недискримінації та поваги до людської гідності. Зроблено висновок, що забезпечення права на шлюб і свободи не вступати у шлюб вимагає міждисциплінарного підходу, який поєднує правові стандарти з розумінням психологічних процесів прийняття рішень. Стаття формулює пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання з метою гарантування автономії волі особи у сфері сімейного життя.

Ключові слова: право на шлюб, свобода не вступати у шлюб, автономія особистості, приватне життя, психологічні чинники, сімейні сценарії, державне втручання, стандарти ЄСПЛ, добровільність шлюбного вибору, сімейне життя.

Serednytska I. A., Zhuravel A. V. The right to marriage and the freedom not to marry: legal content, psychological factors and limits of personal autonomy

The article provides a comprehensive interdisciplinary analysis of the right to marry and the freedom not to marry, examining their legal foundations, psychological determinants, and the boundaries of individual autonomy. The study clarifies the constitutional and international human rights standards that define the right to marry as an element of personal autonomy and explores its relationship with the right to respect for private and family life. Special attention is given to the negative dimension of this right – the freedom not to marry – which encompasses the possibility of choosing alternative forms of personal and family life.

The article investigates psychological factors that influence decisions to enter or refrain from marriage, including personal autonomy, family scripts, social expectations, cultural norms, economic conditions, and the impact of wartime instability. It is emphasized that psychological pressure, whether overt or concealed, may significantly affect the voluntariness of marriage decisions and should therefore be considered a subject of legal protection.

The study also examines the limits of state interference in marriage-related matters. Based on the case law of the European Court of Human Rights, the article identifies criteria for permissible interference and highlights the need for proportionality, non-discrimination, and respect for human dignity. It concludes that safeguarding both the right to marry and the freedom not to marry requires an interdisciplinary approach that integrates legal standards with an understanding of psychological decision-making mechanisms. The article offers recommendations aimed at improving legal regulation to ensure the full autonomy of individuals in matters of family life.

Key words: right to marry, freedom not to marry, personal autonomy, private life, psychological determinants, family scripts, state interference, ECtHR standards, voluntariness of marital choice, family life.

Постановка проблеми. Право на шлюб є однією з фундаментальних складових особистої свободи, тісно пов'язаною з гідністю, приватністю та автономією волі. У сучасному суспільстві, яке переживає глибокі соціальні, культурні та психологічні трансформації, реалізація цього права набуває нових значень. У науковому дискурсі значна увага традиційно приділялася його позитивному аспекту — можливості вступити у шлюб. Водночас негативний аспект, тобто свобода не вступати у шлюб, залишався недостатньо розробленим, попри очевидний зв'язок із правом на приватність, недоторканність особистого життя та самовизначення.

Психологічні чинники, сімейні сценарії, соціальні норми та латентний тиск можуть обмежувати реальну свободу особи у сфері сімейного життя. В умовах війни, масових переміщень, цифровізації та зміни гендерних ролей питання автономності у шлюбних рішеннях набуває особливої актуальності. Це зумовлює необхідність міждисциплінарного аналізу правових і психологічних аспектів реалізації права на шлюб та свободи не вступати у нього.

Аналіз останніх досліджень. Юридична природа шлюбних правовідносин ґрунтовно висвітлена у працях О.О. Мельника, який підкреслює комплексний характер інституту шлюбу та необхідність узгодження приватної автономії з публічними інтересами. Теоретико-правові підходи до розуміння сім'ї, її структури й суб'єктного складу викладені у роботах Р.Ю. Рачинського та Ю.М. Шевціва, що формують доктринальну основу сучасної сімейно-правової науки.

Значний внесок у розроблення принципу свободи та добровільності при укладенні шлюбу зроблено у дослідженнях С.О. Рожкової, яка наголошує, що примус до шлюбу несумісний із правовою природою цього інституту та міжнародними стандартами прав людини. Принцип автономії волі в сімейних правовідносинах також розкривається у працях М.В. Менджул, хоча аспект свободи не вступати в шлюб розглядається лише побіжно.

Сучасні соціально-правові виклики, пов'язані з війною, доступом до реєстрації шлюбу, переміщенням населення та обмеженнями воєнного стану, аналізуються у працях О.В. Алексєєвої та К.Б. Дудорової, що підкреслюють необхідність адаптації сімейного законодавства до нових реалій.

Незважаючи на наявність вагомих наукових досліджень, низка питань залишається недостатньо розробленою: свобода не вступати у шлюб як окремий елемент правового статусу особи, вплив психологічних факторів на добровільність

шлюбного вибору, критерії допустимого державного втручання у шлюбні рішення в умовах соціальних трансформацій і війни.

Мета статті полягає у комплексному аналізі права на шлюб та свободи не вступати у нього на основі поєднання правових і психологічних підходів, з визначенням меж автономії особистості та допустимого державного впливу.

Виклад основного матеріалу. Конституція України гарантує право кожної людини на шлюб та сім'ю, встановлюючи принцип добровільності й рівності сторін [1]. Стаття 12 Європейської конвенції з прав людини закріплює право чоловіка і жінки на укладення шлюбу відповідно до внутрішнього законодавства [2]. Практика Європейського суду з прав людини підкреслює, що право на шлюб є елементом особистої автономії та гідності людини, а необґрунтовані обмеження щодо вступу в шлюб суперечать положенням Конвенції; зокрема, у справі *O'Donoghue v. the United Kingdom* Суд наголосив на неприпустимості встановлення таких умов, які фактично позбавляють особу можливості реалізувати це право [3]. У вітчизняній доктрині шлюбні відносини розглядаються як комплексний правовий феномен, що поєднує юридичні, соціальні та моральні елементи, про що, зокрема, йдеться в працях О.О. Мельника, Р.Ю. Рачинського та Ю.М. Шевціва [4–6].

Водночас право на шлюб нерозривно пов'язане з іншим, менш дослідженим, але не менш важливим аспектом — правом не вступати у шлюб, тобто правом обирати альтернативні моделі життя, партнерства або самотійності. Це право впливає з принципів автономії волі та недоторканності приватного життя, закріплених у ст. 32 Конституції України та ст. 8 ЄКПЛ [1; 2]. Питання відмови від вступу у шлюб як юридичного факту окремо аналізував О.А. Явор, який наголошує на значенні “негативної свободи” у сфері сімейних відносин [7]. Європейські тенденції засвідчують, що свобода особи у сфері сімейних відносин розглядається як ключовий елемент приватності та самовизначення, а рішення про шлюб або відмову від нього формується під впливом внутрішніх мотивів, особистісної автономії, сімейних сценаріїв та соціальних очікувань.

Правові гарантії права на шлюб в Україні конкретизовані у Сімейному кодексі України, який визначає умови укладення шлюбу, підкреслює необхідність вільної згоди обох осіб, забороняє будь-які форми примусу, а також встановлює рівність подружжя в особистих немайнових та майнових правах [8]. Окремого значення набуває

визнання права на шлюб складовою автономії волі особи: ЄСПЛ у своїх рішеннях розглядає шлюб не лише як юридичний акт, але й як форму самовираження, реалізації особистих переконань і життєвих виборів, що тлумачиться у тісному зв'язку з правом на повагу до приватного життя, захищеним ст. 8 ЄКПЛ [2; 3]. Таким чином, юридична природа права на шлюб полягає у гарантуванні людині свободи вибору, можливості самостійно визначати модель свого сімейного життя, а також у забороні будь-якого втручання, що може порушити автономію її рішень.

Свобода особистості у виборі партнера має не лише юридичний, а й глибокий психологічний вимір. Питання вступу в шлюб або відмови від нього належить до сфери приватних рішень, де поєднуються внутрішні потреби, цінності, життєві стратегії та вплив соціального оточення. Одним із ключових чинників, що визначає здатність особи приймати автономні рішення у сфері сімейного життя, є рівень особистісної автономії, пов'язаний зі зрілою самооцінкою, сформованими межами особистості, умінням відстоювати власні потреби та цілі. Натомість особи з низьким рівнем автономності частіше піддаються зовнішньому тиску — з боку родини, традиційних культурних норм або партнерів. Значний вплив мають також сімейні сценарії, які формують уявлення про “нормативність” шлюбу, його цінність та роль у житті: людина може підсвідомо відтворювати як конструктивні, так і дисфункційні моделі батьківської сім'ї, що сприяє як ранньому вступу в шлюб, так і униканню тривалих зобов'язань.

Психологічний тиск є однією з найбільш латентних форм порушення свободи вибору партнера. Він може проявлятися у вигляді соціальних очікувань (“час виходити заміж”, “усі вже одружені”), родинного тиску, страху самотності або залежності від думки оточення. Такі чинники здатні формувати рішення, яке зовні виглядає добровільним, але фактично ухвалюється під непрямим впливом. У сучасному суспільстві важливу роль відіграють також економічні фактори, невизначеність майбутнього, умови війни, зміни структури соціальних ролей, трудова міграція. Ці фактори можуть як стимулювати, так і відтерміновувати шлюбні рішення: у періоди суспільної нестабільності люди частіше шукають емоційної підтримки, але водночас обережніше ставляться до офіційного оформлення стосунків. У цьому контексті реалізація права на шлюб передбачає повагу до психологічної свободи людини, її вибору в контексті власних потреб, мотивів і життєвої стратегії.

Право на шлюб традиційно розглядається як позитивне суб'єктивне право — можливість вступити у шлюб відповідно до власних переконань і бажань. Однак сучасні підходи до прав людини наголошують, що складовою цього права є також негативний аспект — право не вступати у шлюб, тобто свобода від будь-яких форм тиску або примусу. Це право безпосередньо впливає з автономії особистості та права на приватне життя, гарантованих ст. 32 Конституції України та ст. 8 ЄКПЛ [1; 2]. Право не вступати в шлюб означає не лише можливість залишатися поза шлюбом, а й право обирати альтернативні моделі особистого життя: співжиття без реєстрації, відсутність романтичних стосунків, партнерство без офіційного статусу, автономну траєкторію розвитку. ЄСПЛ у своїй практиці неодноразово підкреслював, що приватне життя охоплює різні форми самореалізації, і держава не повинна нав'язувати “правильні” моделі сім'ї [2; 3].

У сучасних українських соціальних реаліях зберігається значний культурний та родинний тиск щодо необхідності вступу в шлюб, особливо стосовно жінок. Це може набувати як м'яких форм (нав'язування очікувань сім'єю, моральні оцінки, соціальні стереотипи), так і більш жорстких — економічна залежність, психологічний примус або навіть спроби обмежити свободу пересування та соціальних контактів. Подібні практики суперечать ст. 51 Конституції України, яка прямо забороняє будь-який примус до шлюбу [1]. Як зазначає С.О. Рожкова, принцип свободи і добровільності при укладенні шлюбу є фундаментальним елементом українського сімейного права та відображає європейські стандарти щодо неприпустимості будь-яких форм прямого чи прихованого примусу [9]. У працях М.В. Менджул акцентовано на змісті принципу недопустимості втручання у сімейне життя, що безпосередньо пов'язується з автономією особистості у шлюбних рішеннях [10].

Право не вступати у шлюб забезпечує не тільки приватну автономію, а й захист від дискримінаційних утисків. ЄСПЛ у справі *F. v. Switzerland* підкреслив, що втручання держави в особисті рішення щодо сімейного статусу має бути мінімальним і відповідати критеріям пропорційності [11]. Це положення можна розглядати як додаткову гарантію свободи особистості від будь-яких форм примусу, включно з непрямыми. У свою чергу, психологічні чинники відіграють ключову роль у формуванні рішень щодо вступу чи відмови від вступу у шлюб: для значної частини людей шлюб залишається не лише юридичним фактом,

а й способом задоволення базових потреб у стабільності, приналежності та безпеці. Водночас зовнішній тиск, культурні норми або страх самотності можуть спотворювати автономність вибору, створюючи ілюзію добровільності. Ці чинники є важливими для оцінки реальної свободи волі особи у шлюбних рішеннях і потребують урахування в юридичній доктрині.

Проблема прихованого психологічного тиску набуває особливого значення у суспільствах, де шлюб традиційно вважається “нормою” або очікуваною життєвою подією. Соціальні уявлення, родинні установки, економічні залежності та страх суспільного осуду можуть формувати неусвідомлені механізми примусу, які позбавляють особу реальної свободи вибору. Такі впливи не належать до прямого фізичного примусу, але здатні суттєво впливати на автономність рішення. Саме тому правовий підхід має враховувати не лише формальну, але й фактичну добровільність волевиявлення. У цьому контексті право не вступати у шлюб є невід’ємною частиною загальної свободи обирати власну життєву траєкторію, визначати пріоритети без страху осуду або тиску, забезпечуючи повагу до приватності та підтримуючи принцип людської гідності як центральної категорії прав людини.

У XXI столітті реалізація права на шлюб, так само як і права не вступати у нього, відбувається в умовах глибоких соціальних і культурних трансформацій. Зміна моделей сімейних відносин, активні міграційні процеси, війна, цифровізація, економічні виклики та переосмислення гендерних ролей істотно впливають на прийняття рішень у сфері шлюбних та партнерських стосунків. Війна спричинила масштабні переміщення населення, розрив соціальних зв’язків, підвищену тривожність та невизначеність майбутнього. У таких умовах рішення вступати чи не вступати у шлюб часто зумовлене емоційними реакціями — прагненням до стабільності, страхом втрати партнера або небажанням брати на себе довгострокові зобов’язання. Воєнні реалії також ускладнюють доступ до органів державної реєстрації, переміщення документів та можливість укласти шлюб за місцем перебування, що додатково підкреслюється в сучасних дослідженнях соціально-правового становища суб’єктів сімейних відносин та правового регулювання укладення шлюбу в умовах воєнного стану [12; 13].

Не менш важливою є міграційна динаміка, яка змінює структуру стосунків: тривале перебування за кордоном, дистанційні стосунки, різні культурні

контексти та адаптаційні процеси впливають на відтермінування або зменшення кількості шлюбів. У таких умовах право на шлюб стикається з юридичними труднощами узгодження документів, особливо для внутрішньо переміщених осіб та громадян, які перебувають за кордоном. Окремим блоком викликів є цифровізація міжособистісних стосунків: соціальні мережі, застосунки для знайомств і гібридні форми комунікації створюють нові можливості самовираження, але й породжують ризики маніпуляцій, насильницького контролю, кіберсталкінгу та тиску у стосунках. У цьому контексті право на шлюб перетинається з правом на безпеку та захист від психологічного насильства, гарантованих, зокрема, Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [14].

Суттєву роль відіграють зміни у соціальних та гендерних ролях. Жінки дедалі частіше інтегровані у професійну сферу, будують кар’єру, мають власні економічні ресурси, що зменшує залежність від шлюбу як інституту соціального забезпечення. Чоловіки також переосмислюють ролі у партнерстві та батьківстві. Це створює простір для розширення поняття свободи вибору, але інколи породжує дисонанс із традиційними очікуваннями родини та суспільства. Культурний тиск на “обов’язковість” шлюбу, особливо щодо жінок певного віку, може розглядатися як форма соціальної дискримінації осіб, які свідомо обирають незареєстровані стосунки або життя без шлюбу.

У контексті сучасних трансформацій реалізація права не вступати у шлюб набуває особливої актуальності. Багато людей обирають співжиття без реєстрації, зосереджуються на саморозвитку, професійних досягненнях або альтернативних формах партнерства. Такі моделі не суперечать праву на приватне життя, а навпаки — реалізують його. ЄСПЛ у справах, що стосуються альтернативних сімейних моделей, наголошує, що держава має визнавати різноманітність людських стосунків та не нав’язувати єдину форму “правильної” сім’ї [2; 3].

Автономія особистості у сфері сімейного життя передбачає свободу людини визначати власну модель стосунків без надмірного державного чи соціального контролю. У сучасному праві автономія розглядається як похідна від людської гідності та недоторканності приватного життя, що включає можливість обирати, коли і чи вступати у шлюб. Це означає, що будь-які обмеження шлюбної свободи повинні відповідати принципу пропорційності та не можуть ґрунтуватися на нав’язуванні державою чи

суспільством єдино “правильної” моделі сімейного життя. Питання реалізації права на шлюб і свободи не вступати у шлюб неминуче пов’язане з визначенням меж допустимого державного втручання. Держава має одночасно забезпечити свободу вибору особи та гарантувати захист суспільних інтересів, правопорядку і прав інших людей, що створює складний баланс між приватністю та публічністю сімейно-правових відносин.

Європейський суд з прав людини неодноразово наголошував, що будь-яке втручання держави у сферу приватного та сімейного життя повинно відповідати трьом критеріям: бути передбаченим законом, переслідувати легітимну мету та бути необхідним у демократичному суспільстві. У справах *F. v. Switzerland* та *Hämäläinen v. Finland* Суд підкреслив, що держава не має права створювати надмірні чи непропорційні бар’єри, які обмежують свободу сімейного самовизначення [11; 15]. В українському законодавстві подібні принципи закріплені у ст. 51 Конституції України та нормах Сімейного кодексу України, що визначають умови укладення шлюбу, підстави недійсності та принцип добровільності [1; 8]. Примусові шлюби або шлюби, укладені під впливом обману, насильства чи тиску, визнаються такими, що порушують права людини та підлягають скасуванню.

Разом із тим держава має право встановлювати певні обмеження, необхідні для захисту суспільно значущих інтересів: мінімальний шлюбний вік, заборону близькосторіднених шлюбів, обмеження щодо осіб, визнаних недієздатними. Такі обмеження відповідають загальноновизнаним міжнародним стандартам і спрямовані на запобігання зловживанням та захист вразливих груп. Сучасні тенденції також демонструють зростання кількості партнерств, які не передбачають укладення шлюбу, включаючи цивільні союзи, фактичні шлюбні відносини та довгострокові партнерства без юридичного оформлення. Це зумовлює потребу у виробленні механізмів захисту прав учасників таких відносин без нав’язування їм необхідності офіційного шлюбу. У цьому контексті свобода не вступати у шлюб набуває нового змісту — як право вибирати не тільки шлюб, але й форму сімейності.

Важливим аспектом є захист від примусових шлюбів, які особливо актуальні в умовах міграції, соціальних криз або залежних стосунків. Відповідно до міжнародних документів ООН та Ради Європи, держави повинні вживати заходів для попередження таких практик, включаючи доступ до правової допомоги, просвітницькі програми та

захист постраждалих. Українське законодавство у сфері протидії домашньому насильству передбачає механізми захисту осіб, які можуть стати жертвами психологічного або економічного примусу до шлюбу [14]. Сучасні демократичні підходи вимагають забезпечення гнучкої моделі державного регулювання, що дозволяє зберегти приватність особи й водночас гарантує дотримання закону. Держава повинна підтримувати умови, за яких кожна людина — незалежно від статі, віку, соціального статусу чи культурного походження — може реалізувати свою свободу обирати модель сімейного життя без втручання, дискримінації або примусу. Таким чином, баланс між автономією особистості та державним регулюванням полягає у мінімально необхідному впливі держави заради захисту прав людини та недопущення зловживань, при забезпеченні максимальної свободи приватних рішень і поваги до гідності кожної особи.

Право на шлюб і право не вступати у шлюб слід розглядати у нерозривній єдності як прояви особистості свободи, гідності та самовизначення людини. Їх належне забезпечення є важливою умовою розвитку демократичного суспільства, що ґрунтується на цінностях прав людини, плюралізмі та повазі до вибору кожної особистості.

Висновки. Отже, право на шлюб слід розглядати не лише як окреме суб’єктивне право, а як елемент ширшої конструкції особистої свободи та гідності людини, будь-яке регулювання у цій сфері має будуватися на презумпції вільного, усвідомленого і ненасильницького волевиявлення. Негативний аспект права на шлюб, свобода не вступати у шлюб — має бути доктринально й нормативно осмислений як самостійний компонент правового статусу особи.

Психологічні чинники, які істотно впливають на реалізацію як права на шлюб, так і свободи не вступати у шлюб. Рівень особистісної автономії, сформованість меж, сімейні сценарії, внутрішня і зовнішня мотивація, страх самотності, гендерні стереотипи й соціальні очікування можуть як підтримувати, так і деформувати свободу волевиявлення.

Результати дослідження свідчать про доцільність подальшого розвитку міждисциплінарного підходу до проблематики шлюбної свободи. Правовий аналіз має системно поєднуватися з психологічними дослідженнями сімейних сценаріїв, механізмів тиску, мотиваційних структур і впливу соціальних норм. Перспективними напрямками подальших наукових розвідок є: концептуалізація критеріїв “фактичної добровільності” шлюбного

волевиявлення, поглиблення правових підходів до протидії психологічному та економічному примусу до шлюбу, а також розробка пропозицій щодо вдосконалення норм сімейного та спеціального законодавства з урахуванням сучасних викликів війни, міграції та цифровізації.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text>
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) від 4 листопада. 1950 р № 995_004. *Конвенцію ратифіковано Законом України № 475/97-ВР* від 17.07.97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. O'Donoghue v. the United Kingdom : Judgment of the European Court of Human Rights of 14 December 2010. European Court of Human Rights.
4. Мельник О. О. Правова природа шлюбних відносин: теорія та практика. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2024. Т. 1, № 81. С. 208–212x. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.1.32>
5. Рачинський Р. Ю. Теоретичні основи шлюбно-сімейних правовідносин / *Часопис цивільного і кримінального права*. 2023. № 3 С.104–107.
6. Шевців Ю. М. Юридичний аналіз поняття «сім'я» та суб'єктів сімейних правовідносин. *Вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2023. Вип. 76. С. 201–207.
7. Явор О. А. Відмова від вступу у шлюб як юридичний факт. *Порівняльно-аналітичне правознавство*. 2015. № 3. С. 106–108. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/handle/123456789/9328>
8. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21-22. ст. 135. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14/conv#n76>
9. Рожкова С. О. Принцип свободи і добровільності при укладанні шлюбу як один з головних принципів сімейного права. Права людини в період збройних конфліктів : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 25-річчю Нац. ун-ту «Одеська юридична академія» (Одеса, 18 листоп. 2022 р.). Одеса : НУ «ОЮА», 2022. С. 244–249.
10. Менджул М. В. Зміст принципу недопустимості втручання у сімейне життя. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2021. № 1. С. 43–46.
11. F. v. Switzerland : Judgment of the European Court of Human Rights of 18 December 1987. European Court of Human Rights.
12. Алексєєва О. В. Соціально-правові проблеми суб'єктів сімейних відносин в Україні під час війни. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 102–105.
13. Дудорова К. Б. Укладення шлюбу: проблеми правового регулювання в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 129–133.
14. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07 груд. 2017 р. № 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 5. Ст. 35. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
15. Härmäläinen v. Finland : Judgment of the European Court of Human Rights of 16 July 2014. — European Court of Human Rights.
16. Середницька І. А. Державна реєстрація шлюбу як реалізація права на створення сім'ї. Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні : матеріали VI Всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, 9 груд. 2022 р.). Львів : ЛДУВС, 2022. С. 189–192.

Середницька І. А.,

orcid.org/0000-0002-8839-2453

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Інституту права та безпеки

Одеського державного університету

внутрішніх справ

Журавель А. В.,

orcid.org/0000-0001-9557-1655

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри державно-правових дисциплін

Інституту права та безпеки

Одеського державного університету

внутрішніх справ

Дата надходження статті до редакції: 22.11.2025

Дата затвердження статті до друку: 16.12.2025

Дата публікації статті: 31.12.2025